

AĞ-DA Eren Deniz Tol Araştırma ve Savunuculuk Desteği Final Raporu

Sanatta Pandemi Sonrası Ötekiler ve Ötekilerin Temsili

Betül Gökçe Akgöl & Oya Özgün Özder
30 Kasım 2023
Ankara

Bu rapor Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı'nın (AĞ-DA) Avrupa Birliği'nin finansal desteği ile üçüncü taraflarla yürüttüğü Eren Deniz Tol Araştırma Desteği kapsamında yürütülen saha araştırmasının faaliyetlerinin çıktılarında biridir. Raporda yazılanlar Avrupa Birliği'nin ya da AĞ-DA'nın görüşlerini yansıtmamaktadır ve sorumluluk raporun yazarlarına aittir.

İçindekiler

Giriş ve Amaç	4-5
Gerçekleştirilen Faaliyetler.....	6-14
Sonuç.....	15

Giriş ve Amaç

Pandemi dönemi sonrası dijitalleşmeye ve bireyselleşmeye mahkum bırakılan kültür sanat ortamında ana akımın dışındaki meseleleri dert edinen sanatçılar yeni dönemde pek çok kırılma yaşamış durumdaydılar. En başta Pandemi dönemi, İstanbul Sözleşmesi'nden çıkılması, öteki temsiliyetindekilerin her geçen gün medyada kriminalize olan gruplarmış gibi gösterilmesi, var olan işsizlik koşullarının gündend güne artması, sanatın üzerindeki baskılar, gelen mültecilerin çeşitli milliyetçi reflekslerle abluka altına alınması gibi çetrefilli konularda yeni dönemde ülkemizdeki kültür sanat ortamı ne şekilde pozisyon aldığını yapılacak podcast röportajlarında kayıt altına alınması hedeflenmekteydi.

Dönemin resmini çekmek, toplumsal hafızada sesleri kısılan ötekilik temalarını işleyen bağımsız sanatçıların üretim süreçlerini belgelemek aynı zamanda tarihi bir misyondur. Pandemi karanlığının ezilen kesimlere kara bulut gibi çöktüğü hesaba katılırsa iyi duyguların, iyi enerjinin de gerekliliği kaçınılmaz bir durum olduğundan bu projenin gerçekleştirilmesi elzem bir amaç haline gelmişti.

Baskıların her geçen gün arttığı, otosansürün çok boyutlu hale geldiği ve dezavantajlı grupların üstüne sirayet ettiği ortamda pandemi sonrasında sanatçılar dezavantajlı grupları işlediği işlerde nasıl üretimler ortaya koyuyorlar? Gündemin tıkalı damarlarına sanatçılar nasıl bir by pass ameliyatıyla müdahale ederek sonlandırılmak istenen sanat hayatını ardına kadar açıyorlar? Bunların cevaplarını bulmak maksadıyla arayışta olduk. Dijitalleşmeye, tüketime evrilen dünyada üretim hattındaki motivasyonu artırmayı hedefledik. Sanatın simgesel gücünü graffitideki mesajlarla, söylemsel gücünü de podcastle ortaya koyduk.

Eve kapanmaların gelmesiyle birlikte arzunun, yaratıcı arzunun tahakküm altına alındığı süreçler yaşadık. Geleneksel anlayışlarla derdi olan toplumun çeperlerinde kalan temaları işleyen sanatçılar kapana kısıldı. Ekonomik çıkmaz onları ailelerinin yanına dönmeye zorladı. Üretimini sanatla ortaya koyan insanlara aileleri toplumsal cinsiyet kalıplarıyla düzenlenmiş iş rollerini yeni bir "iş modeli" seçeneği olarak sundu ve zaman zaman onları bu üretimlerinden uzaklaştırmaya çalıştı. Onlar aşama aşama belki seneler önce aile evinde geçirdikleri zaman dilimi sonrası yeniden bir varoluş mücadelesine giriştiler. Bir direniş olarak sanatlarına sarıldılar. Bu ilişkiyi yaşayan ya da buna benzer farklı pandemi dönemi sıkıntıları yaşayan insanların mücadele pratiklerini öğrenmek, düşünceleri sanatsal üretime dönüştürmeyi hedefleyen, hedeflerken endişe yaşayan insanlara bir ruhsal huzur kapısı açması açısından bu çalışma zincirinin aktarımı önemliydi.

Faaliyetlerimizle ulaşmaya çalıştığımız sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

-Farkındalığı yüksek sanatçıların pandemi döneminde, nasıl üretimler ortaya koyduğu ve var olan koşulların onları nasıl etkilediğini ortaya koymak,

-Graffitinin ön plana çıkmasıyla yeni savunuculuk dilinde bu sanat türünün de varlığının bir seçenek olabileceğini ortaya koymak,

-Psikolojik çöküntüye maruz kalan dezavantajlı bireylerin yalnız olmadığını ve yanlış olmadığını ortaya konacak perspektifle aşılma ihtimalinin mümkün olduğunu anlatabilmek,

-Koşulların, imkanların aynı gelişmediğini dış dünyadaki insanlara da aksettirmek.

Gerçekleştirilen Faaliyetler

Podcast Çekimleri

Faaliyetimizin amaçları doğrultusunda başta daha az sayıda planlasak da, sesli dijital içerik dinleme platformu olan Spotify yoluyla dolaşıma sokmak üzere 6 adet podcast yaptık ve yayınladık. Bu podcastler aşağıda sıralanmıştır.

- *Dragqueen İnoj ile olan podcastimiz.*

İlk olarak Drag Queen sanatçısı İnoj ile yapılan podcast ile projeye başlanmıştır. Drag Queen kültürünün toplumsal cinsiyet performanslarını alaşağı eden yönüne boyuna görüşülmüştür. Kuir temsiliyetin dans/sanat yönünü temsil eden Drag icrasının Türkiye'deki konumu tartışılmıştır. Drag Queen olmak isteyenlerin ne zorluklardan geçtiği anlatılmıştır. Pandemi döneminde sanat sahnelerinin kapatılmasıyla beraber ötekiliğin en önemli kimliklerinden biri olan drag queen performans sanatçılarının hangi aşamalarda görünürlüklerini mümkün kıldığı anlatılmıştır.

Drag queen'lerin 1969'da New York'taki Stone Wall ayaklanmalarında lgbti+ tarihi açısından önemi anlatılarak ilk eylemsel hareketin onların sahne aldıkları bara saldırı girişimi sonrası başladığı aktarılmıştır. Tarihsel seyrin günümüzdeki rotası üstüne konuşmalar yapılmıştır.

Ülkemizde kimi genel halk kitlesinin gözünde ilk yerli drag queen "Huysuz Virjin"e ve onun çeperindeki diğer kuir sanatçılara ve onların LGBTIQ+ hak mücadelesinde ne şekilde kazanımlar elde edilmesine vesile olduklarına ilişkin diyaloglar gerçekleştirilmiştir. İnoj'un bir Youtube kanalı olan Şokopop bünyesinde geçmişte bazı videolara katkı koyduğunu aşamalara değinilmiştir.

Dinleyebileceğiniz bağlantı:

<https://open.spotify.com/episode/OKdsjYO3iFU90WP8yc6rRm?si=a9e805c359dc4afb>

- *Tiyatro sanatçısı Öykü Dağdeviren ile podcastimiz.*

Film Anlatıcısı Kız adlı tek kişilik ödüllü oyunu ile dikkatleri üzerine çeken Öykü Dağdeviren ile oyunu, feminist tiyatro, tek kişilik oyunun grup oyunlarından farkı, tiyatro salonları, ekonomik kriz etkisinde bir tiyatrocunun varoluş koşulları, üniversitelerdeki tiyatro eğitimi gibi konular üzerine konuşulmuştur.

Film Anlatıcısı Kız nam-ı diyar Maria Magdalena'nın daha küçük yaşta kurulu toplumsal cinsiyet düzenini sorguladığını görüyoruz. Ailedeki baba karakterin de annenin ev içindeki yokluğunu ataerkil perspektiflerle açıkladığına tanık oluyoruz. Bu perspektif ışığında güncel hayattaki cinsiyet, cinsel yönelim gibi eşitsizliklere Maria Magdalena üzerinden okuma yaptığımızda Öykü'nün gördüğü açmazlar röportajda aktarılmıştır.

Günümüzde bir faaliyet, etkinlik alanı olarak nitelendirebileceğimiz hikâye anlatıcılığı git gide artan bir oranda talep görmekte. Başlangıcını belki de toplumsal bellekte dede ve ninelerin anlattığı masallarla ortaya koyabileceğimiz bir anlatı atmosferinin ülkemizde hakim olduğunu söylemek mümkün. İnsanın karşdakine anlattığı konuda samimi olduğuna dair ikna unsurunu koruyabilmesi bu işin en önemli tarafı. Her niteliğin hızla açıklandığı 2020'li yılların dünyasında daha dingin huzurlu bir kulağın alıcı tarafındaki insanlar için gerektiği anlatı sanatının ya da basitçe insanlar arasındaki iletişimin geleceği olarak görülebilecek hikâye anlatıcılığı üstünde durulmuştur.

Ülkemizdeki sahneler ne yazık ki zaman zaman ilgisizlikten kapanıyor ya da bazen günümüzün ekonomik baskıları yüzünden gelen elektrik, kira gibi gider kalemleri yüzünden kendini idame ettirmekte zorlanıyor. Buna ilişkin görüşleri ve kendisinin ilerde kendi tiyatro salonunu açma noktasında bir düşüncesi olup olmadığı sorulmuştur.

Dinleyebileceğiniz bağlantı:

[https://open.spotify.com/episode/17p0iEtcM3OX1NF4I2bg7P?
si=uGWBhTvOTMWQq5Iq_48sVQ](https://open.spotify.com/episode/17p0iEtcM3OX1NF4I2bg7P?si=uGWBhTvOTMWQq5Iq_48sVQ)

- *Sinema Yönetmeni Çiğdem Sezgin ile podcastimiz.*

2022'de film festivallerinde izlediğimiz Suna filminin bıraktığı izlek üzerinden kadının ücretsiz ev içi emek sömürsü tahlil edilmiştir. Filmin idealizmden nerede ve nasıl ayrıldığı, realist tarafı enine boyuna masaya yatırılmıştır. Yaş almış bireylerin evliliğinde toplumda görünmeyen baskıların neler olduğuna dair görüşler beyan edilmiştir.

Filmde ayrıntılarda simgesel şiddetiyle boğan bir erkeği görüyoruz. Bir evlilik yaşantısı olmasına rağmen evlilikleri resmi değil. Ve üstelik erkeğin kan bağıyla bağlı olduğu akrabaları da buna yanaşmıyor. Bunun o yaştaki kadınları evliliklerde bıraktığı zor hal üstüne konuşulmuştur. Haksızlık ve emeğin değersizleştirilmesi meseleleri güncel hayattaki sirayetleri açısından mesele yorumlanmıştır. Yersiz yurtsuzluk duygusu ve toplumun kadına dayattığı evlenme baskısı zaman zaman onun bocalayıp yanlış tercihler yapmasına neden oluyor filmdeki gibi. Evlenme edimi sonrası Suna'nın özgürlük istenci baskın hale gelirken bir yandan da Veysel'in zapturaptı başlıyor. Kadınlara aile kurma baskısı olmadan, özgürlük istençlerinin doğallıkla karşılandığı bir toplum nasıl meydana gelebilir bunun üstünde durulmuştur.

Pandemi döneminde çekilen filmin çekim zorlukları anlatılmıştır. Yeşilçam döneminden bugüne kadınların ve ötekilerin beyaz perdede çalışma koşullarıyla beraber gene olarak nelerle karşılaştığına dair örnekler ortaya koyulmuştur.

Dinleyebileceğiniz bağlantı:

<https://open.spotify.com/episode/0wFHJvD9CWwsNHOfSfMFpa?si=6f6451fd2055418b>

- *Komedyen Nebiye Arı ile podcastimiz.*

Geçmişinde gazetecilik, belgeselcilik gibi hasletleri de olan Nebiye Arı'nın son zamanlarda üzerine yoğunlaştığı meslek olan stand up'çılık üstüne, stand up'ı bir kadın olarak icra etmesinin Türkiye'deki önyargılı kesimlerin hedefi haline gelmesi ve onun üstünden nasıl kalktığına ilişkin konuşmalar yapılmıştır. Bu önyargının ardında eril bakış açısının kendi hakim alanına müdahale olarak gördüğü tespiti yapılmış ve bu örüntünün nasıl aşılabileceğine ilişkin diyaloglar geçmiştir.

Genellikle toplumun öteki addettiği gruplara ilişkin yapılan şakalarda politik doğruculuk temasıyla çakışan durumların dezavantajlı gruplar zarar görmeden nasıl yapılabilir olduğuna ilişkin tespitler ortaya koyulmuştur.

Nebiyeye Arı'nın hazırladığı feminist temalı, dezavantajlı gruplarla ilgili yaptığı belgesellerde görüşmecinin kimliği açısından dikkat ettiği unsurlar aktarılmıştır. Pandemi döneminde yaptığı işi sürdürme mücadelesini anlatmıştır. Gerçek hayattaki yaşamışlıklar sahneye bir komedi unsuru olarak aktarıldığında hayatta kendisine yapılan ayrımcılığı ti'ye alan bir komedyenin aktarımına ne şekilde tepki verdiği ve bu tepkinin olumlu bir enerjiye dönmesi noktasında nelerin olması gerektiği tartışılmıştır.

“Toplum buna hazır değil” minvalinde çıkışları aşmak noktasında stand up nerede duruyor bunu anlamak noktasında konulara değinilmiştir.

Dinleyebileceğiniz bağlantı:

<https://open.spotify.com/episode/4P7kH2yUZLX8algfS5HeNI?si=3efb2f16be0e4922>

- *Oyuncu Manolya Maya ile podcastimiz.*

Önemli filmlerde başrol oynamış ve yönetmenlik yapmış Manolya Maya'nın sanat kariyerine değinilmiştir.

Dijital platformların sinema salonları üzerindeki baskısı ne şekilde sektörü şekillendirdiğine ilişkin konuşmalar kayda geçilmiştir.

Manolya Maya'nın “Susma Bitsin” platformu ile sinema, tiyatro ve tv sektöründeki kadınların eril tahakkümden kaynaklı sorunlar karşısında dayanışmak için kurdukları platform hakkında kuruluş aşamasına dair neler yaşandığına ilişkin konular konuşulmuştur. Bu platformdan hareketle sanat dünyasındaki cinsiyetçilik, baskı gibi olumsuz durumlarda neler yapılabileceğine ilişkin kamuoyuna bilgi verilmiştir. Genellikle erkeklerin domine ettiği ve kadınlara görevin çok zor verildiği yardımcı yönetmenlik alanında bir kadın olarak bulunmasının önemi ortaya koyulmuştur.

Dinleyebileceğiniz bağlantı:

<https://open.spotify.com/episode/ORQXMtNNsFF71LrV61MP0k?si=8660ab8d153c4f69>

- *Punk grubu solisti Merve Arslan ile podcastimiz.*

Sahne sanatlarının müzik dalında ve müziğin de en aykırı köşeye denk düşen müziklerinden biri olan punk müziği icra eden Merve ile onun grubu kurma süreci, müziğindeki mizahi tonun ilham kaynakları detaylı olarak anlatılmıştır.

Kadın ve ötekilerin müzik alanında ne çeşit zorluklara maruz kaldığı anlatılmıştır. Konuğumuz ifade ve duruş olarak toplumsal cinsiyet kalıplarından ırakta duran kuir bir sahne kimliğini nasıl var ettiğini anlatmıştır. Müzikte kadınların ne şekilde bakışlara maruz kaldığını ve eril tahakkümün nasıl aşılabileceğine dair nüveler ortaya konulmuştur.

Merve'nin bir diğer sanatçı yönü olan tiyatroculuğu da podcast'te üzerinde durulan bir diğer konudur. Ortaya çıkarttığı karakterler ve bu karakterlerin bilincinde şekillenme düzeyleri anlatılmıştır.

Çok yönlü bir sanatçı olmasının hayatını nasıl etkilediği ve pandemi döneminde tiyatro sahneleri kapatıldığı zaman ne şekilde ayakta durduğu anlatılmıştır. Online tiyatro konusu da masaya yatırılmıştır. Ankara'nın sanatçı kimliğinin şekillenmesinde coğrafyasal yönü ele alınmıştır.

Dinleyebileceğiniz bağlantı:

<https://open.spotify.com/episode/4USCKihuO3pfWSfKTH3QHs?si=g77P7vBORx2Z9wx1HPsdkA>

Graffiti

Aşk Graffitis

LGBTIQ+ hareketinin sembol sloganlarından biri olan “Aşk aşk hürriyet uzak olsun nefret” baz alınarak bu sloganın ilk 3 harfi duvara işlenmiştir. Nefret odağının hiç olmadığı kadar yakınlaştırıldığı bir Türkiye atmosferinde LGBTIQ+ insanlara duyulan nefrete karşı “Aşk”ın varlığı bu graffiti çalışmasıyla hatırlatılmak istenmiştir. Bizleri bir arada tutanın yine sevgi olabileceği, ancak aşk ile baskı mekanizmasının çürütülebileceği anlatılmak istenmiştir.

Yana çizilen papağan ile de Ankara’da son zamanlarda parklarda sıklıkla görülen “sokak papağan”ının gerçekten doğada kendi halinde yaşayan ve evcil olmayan bir papağan olduğu üstüne düşünülmesi istenmiştir. Böylelikle LGBTIQ+ insanların ruhlarını da evcil olarak düşünüp ona dizayn vermeye çalışan insanlara karşı bağımsızlık sembolü olarak papağan olması amaçlanmıştır. LGBTIQ+’lar da genel toplum anlayışında tek tip insan olmaları amaçlanır ama aynı papağanlar gibi aslında onlar kendi bağımsızlığını kazanmak için mücadele eden, aynı papağanlar gibi rengarenk varlıklardır.

Umut Graffitisi

Bu çalışmayla pandemi döneminde çeşitli maddi veya manevi sebeplerle var olan atölyesini kapatmak zorunda kalmış ve eve döndüğünde toplumsal ailenin baskısıyla toplumsal cinsiyete göre bir rol dağıtımına girmiş insanlarla dayanışmak adına umudun asla kaybolmadığını ve yeniden toparlanıp güzel günlerin gelebileceğine dair motivasyon için umut graffitisi yapılmıştır. Zeytin dalını tutan güvercin figürü de toplumun er geç öteki konumuna soktuğu insanlarla barışarak hep birlikte barış içinde yaşamının mümkün olabileceği anlatılmıştır. Yanına çizilen gül figürü ile de hepimizin ayrımsız her bireyin kafalardaki önyargılar gidince gül koklayabileceği vurgulanmıştır.

Çizilen yer bir gecekondu mahallesidir ve bir gecekondu duvarıdır. Çiziler yer de bu açıdan manidardır. Ekonomik darboğazda da olsa “umut” ile birbirimize yeteriz mesajı verilmiştir.

Renk Graffitisini

Projenin son graffitisini renk graffitisiydi. Harf deformasyonu yapılarak duvara aktarılır estete kelime "Renk" idi. Tam da son dönemde seçim sonrası renkliliğimizin alınmasına karşı biz "renklerimizle güzeliz" karşı çıkışıydı. Ülke gündeminin siyah beyaza çaldığı bir durumda iki kontrast rengin dışında düşünen, eyleyen insanlar da vardır demektir, Renk.

Göç yollarında katledilen kuşlara atıfla bir leylek çizmenin bu renk motifine ve verilmek istenen mesaja iyi geleceği, katkı yapacağı düşünülür ve leylek özelinde de son zamanlarda bu göç yolculuğunda bir doğa fotoğrafçısı tarafından sembolleşen "Yaren Leylek" in çizilmesinin yerinde olacağı kesin idi. Kendisi her yıl Karacabey'e gelip orada yuva kuran bir göçmen kuş. Onu sembol yaparsa bir balıkçı kayığında balıkçı ile verdiği poz. Göç yollarında zaman zaman elektrik tellerine takılarak hayatını kaybedebiliyorlar ya da sırf avcılık adı altında katliam yapan insanlar tarafından öldürülüyorlar. Hayat arenasında da av-avcı düalizmi olarak düşünen kimi insanlar aynı leylekler gibi "renk"leri katledebiliyorlar.

Pandemi döneminde de insanlar sokaklardan çekildiği zaman farklı hayvan formlarının dışarda bulunduğunu gözlemledik. Avcı rolüne giremeyip kahraman, lider pozunu kesmeye kalkmaya müsait bir alan olmayınca renklerin yaşam şansı olduğunu gördük. Hayattaki baskı unsuru ortadan kalktığında renkler nefes alabiliyor, çiçek açabiliyor. Renksizlik ise tek ses, ötekilerin yaşam alanının kalmaması demek. Kravatlı bir yorgunluk anlamına gelebiliyor.

Sticker Çalışmamız

Renk graffitimizin yer aldığı sticklerları bastırdık ve stickerımız duvarlarda yerini aldı.

Sonuç

Graffiti sanatı ve podcast röportajlarıyla çeşitli disiplinlerde işini icra eden insanların pandemi sonrasında yaşadıkları süreçler açık bir şekilde ortaya kondu ve bu sürecin bizlere getirdiği sanatsal birikim duvarlarda resmedildi.

Savunduğumuz aktivist değerleri sadece söylemsel sahada bırakmamak sokağa da bir izini bırakmak maksadıyla yaptığımız 6 mülakatın 3'ü sonrası röportajdan hafızamıza kalan ve umut aşıl原因an 3 kelimeyi içeren 3 ayrı graffiti çalışması yapılması planlandı ve gerçekleştirildi.

Pandemi döneminde doğanın bizlere hatırlattığı gerçek olan yalnız olmadığımız gerçeğini hepimiz şahit olduk. Bu şahitlikle beraber daha önce sokaklarda, doğada hayvanların hiç olmadığı kadar görünür konuma geçtiğini kameralar vasıtasıyla görmüş olduk. Pandemi döneminde ekolojiye olan duyarlılık bir kat daha arttı. Bu projede de pandemi döneminin hatırlattığı bu unsuru yaptığı tipografik kelime çalışmalarının birer hayvan dostumuzun resmini çizerek göstermek ve canlılar arasında hiyerarşi yapılamayacağını ve bu ekosistem üzerinde hep birlikte yaşadığımızı anlatmaya çalıştık. Sırasıyla çizdiğimiz Papağan-Martı ve Leylek figürleri ile bunları görmek mümkün.

Bu çalışmanın topyekun hali 2023 yılındaki sanat çevresinin sadece dışarıdan değil içerinden de adeta üçüncü bir göz gibi neler yaptığını ortaya koydu ;; bu haliyle gelecekte bu alanda yapılması muhtemel başka çalışmalar için de örnek niteliği kazandı. Sözün gücü çiziyle alegorik bir anlam kazandı ve geleceğin olumlu inşası adına da dönemin fotoğrafını çekti.